

սրբեան լուսովն որ երևեցաւ ի վերայ անմահ գագաթանն Քրիստոսի, շունիս իշխանութիւնն որ ածին և նիւթիս և զօրանաս և խոտանաս, այլ չորանաս, չիբ ես և ի չիբ դառնաս, բանիս տեսնն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զգիրք ես կարգամ. դեզն Յիսուս Քրիստոս լինի, ամեն: Կապեմ զքեզ ի քանանչորս մարգարէքն, ի բերկրատանս աւաքեալն, ի փառքն Ազաւայ, ի վախճանութիւն կրասեմին, յօշ որ չովանի եղև, ի բանն որ ասաց Քրիստոս ի խաչին՝ էլի էլի լամայ սաբաբքանի, կապեմ զքեզ ի զեռնութիւնքն և իշխանութիւնքն և ի բարձրեալ քերովքէքն, կապեմ զքեզ ի խաչն Քրիստոսի, զի նա է լուս և լուսատու տիեզերաց, կապեմ զքեզ 366 ցաւ և քան է՝ անտաժէտ որ ոչ այլ երեւիս թէ՛ գլխիւր ես, թէ՛ գլխիվր ես, թէ՛ գնայուն ես, թէ՛ սողուն ես, ուտին ես, թէ՛ կերն ես, թէ՛ տալիքն ես, թէ՛ գետնախճոն ես, թէ՛ աղունսակն ես, թէ՛ ծիրանուկն ես, թէ՛ խուլիկն ես, թէ՛ խլուրդն ես, թէ՛ աքլունքն ես, թէ՛ մազիկն ես, թէ՛ շուտիկն ես, թէ՛ դիպուկն ես, թէ՛ գորտիկն ես, թէ՛ սև բուշտն ես, թէ՛ խաղողիկն ես, թէ՛ խումբան ես, թէ՛ խոցուկն ես, թէ՛ ցաւն ես որ մարմնագոյն ես, չիբ ես և ի չիբ դառնաս, զգիրք ես կարգամ, գեղն Յիսուս Քրիստոս լինի, ամեն: Կապեմ զքեզ ի՝ երկնային ես, թէ՛ երկրային ես թէ՛ ի ծով ես, թէ՛ ի ցամաք ես, թէ՛ յարեւելից ես, թէ՛ յարեւմտից ես, թէ՛ ի Տիւսիսոյ ես, թէ՛ ի Տարաւոյ ես, թէ՛ դե ես, թէ՛ սասանայ ես, թէ՛ Բեղզեղուցոյն ես, թէ՛ Կեղարն ես, թէ՛ Նոթիագն ես, թէ՛ ի գաւէգ ես, թէ՛ իշխան գիւցն ես, թէ՛ Տամրն ես, թէ՛ խուլն ես, թէ՛ զալքն խաւարեցնես, թէ՛ զգլուխն ցաւեցնես, թէ՛ երբնօկտալ տաս, թէ՛ զուժն տանիս, թէ՛ զգոյնն Տատանես, թէ՛ ընդ այլ և կին անխլութիւն արկանես, կապեմ զքեզ կենդանագործ նշանան և անմահական անկովն, կապեմ զքեզ բանիւն Աստուծոյ որ ասաց՝ Արասցուք մարդ ըստ պատկերի մերում և ըստ նմանութեան. կապեմ զքեզ իշխանութեամբ շոր, աբուրթեամբ Արդւոյ, զօրութեամբ Ս. Հոգւոյն. և աւաքեսցէ Տէր զՏրեշտակ խաղաղութեան որ եկեալ ամեն պարսիպ Տրեղէն և պահն զճառայն Աստուծոյ Գրիգորս և որդի իւր Աստուծածառուր, և իւր տան մեծի և փոքու 1):

Գ. ՓՐՈՖԵՑ-ԳԱԼՖԱՆԱՆ

(Երգահան-Երաժշտպետ)



Մօզա Բանքորուս (Schola Cantorum) երաժշտանոցին (որ բարձր երաժշտութեան ամենաբարձր Տիւրքիկալ և ամենաՏպարտ ներքն մին է) նուագաւարահին մէջ, վերջերս տեղի ունեցաւ նուագահանդէս մը, տարօրինակ Տպարայ խոտ նշանակալից, և որ նուիրուած էր երգահան-երաժշտապետ (compositeur de musique) Գրիգոր Փրոֆֆ-Գալֆանանի Տեղիւնականութեան:

Շատերը Տոն եկած էին Տնտաբարբուրութեան միտում, և այն Տաւաղով թէ Արեւելեան նուագահանդէս մակդիրը իրենց պիտի վերապահէր ապարտիս Տամբուած երաժշտութիւն մը, զորդալից և տարաշխարհիկ շնչկոցներով պատճառեալ:

Սրահէն ներս մտնելուն պէս ամենքն ալ Տահցան իրենց սխալը. բեմի վրայ չկար ո՛ր և արտաւոյց նուագախումբ, ոչ քամ-քամ և ոչ ալ խաբէրկան սրինգ, այլ միայն մեծ երգչուհի Տոն և երգչիկ խումբ՝ իր մեներգչիներով (solistes): Նմանօրինակ ժողովականութիւն մը, ներկայ դարուս մէջ, կ'ապացուցանէր թէ Փրոֆֆ-Գալֆանան աւելի բարձր նպատակ ունէր քան զմզմ զուարճանքն թիթիեղական Տնչականութեանց գիրքին գեղանկարովը, թէ իր նպատակն էր ապիւր զգացումներ արթնցնել, և թէ առ այս՝ պիտի գործածէր մաքուր երաժշտութեան գէղեքներ միայն:

Խմբերեք սկսելուն պէս՝ յայտնուեցաւ որ գունչիկ ակաւորները գգուելու մտահոգութիւնը չունէր բնաւ Փրոֆֆ-Գալֆանան՝ արեւելեան երաժշտութեան Տասարակ տարազներու անընդՏատ գործածութեամբ, որոնք Փարիզի մէջ շինուած և իրենց անապատի Տոտ մը տալու Տամար ուղտի ապրին մէջ թմթմուած արարական գորգերու տպաւորութիւնը կը թողուն առ Տասարակ:

Բոլոր բանիմաց արուեստագէտները անՏամբեր կը սպասէին այս շատոնց ի վեր խոտացուած նուագահանդէսին: Այլեայլ միջավայրերու մէջ արգէն ոչ որ կ'անգիտանար Փրոֆֆ-Գալֆանանի արժէքը: Իր Տեղիւնական Տուրիքիք (Ապստուութիւն) Օսմանեան քայլերքը գինքն արգէն արժանացուցած էր ամենալուրջ երաժշտանքու գնահատումին: Անցեալ տարի Սթեֆ-Քուիթի Տարարնին մէջ, օսմանեան միւսիսին ի պատիւ արուած ներկայացման աւթիւ նուագուելով,

1) Փաղուած՝ Գիւս Ա. - ՔՏՏՏ, Աղանեսի պաշկանոց ձեռագրէ մի՛ որ կը պաշկանակէ կախարդական բանաձեւեր, և եռան ժողովուն է՝ Ե Այս է Կարիսման, ի վախճան ոսկեգործ (Ձեռ. սկայ գործ) Սեփանմանին:

ոյս երգը մեծ սքանչացում յառաջ բերաւ և ցնծութեան աղաղակներով ողուճեցաւ՝ իրբէ մին ծանօթ մանագեղեցիկ ազգային երգերէն:

Փորձօժ-Գալօթանի երաժշտութեան մէջ, արդարեւ, կայ եռանդ մը, սարսուռ մը և քնարերգական համաստեղում մը, որոնք իր իւրաքանչիւր գործին կը քանդակեն հագուստաւոր անձնաւորութեան մը կորովի դրոշմը: Վանութիւնք կը հանդպիւր տաք, գրաւիչ, կրքոտ և սրտայոյզ եղանակներու, որոնք սակայն միշտ կը պահեն ժուժկալ շրջագիծ (contour) մը: Իսկ ասոնց մէջ ուշագրաւ է մանաւանդ ներշնչումի տեսակն ու յատկութիւնը. — ռազմական ու կրօնաշունչ միանգամայն —: Լսեցէք. օրինակի համար. Հուրիյիթ աղատութեան քայլերգը. կը սկսիւր խնդիւն երեւակայն դիզացանական թափօրը ծանրակուռ, դաժան և յամառ իտալականներու, որոնք կը յառաջանան՝ իրենց հաւատքին և իրեն յաղթանակին վրայ վստահ...:

«Յնմ» եւ ուրիշ լեռ, Դ՛՛՛ Աստուածազեղ ասօղկազօռ...:

Ճի համայն աշխարհ կը վերա՛նի, այտօր, եւ կը մննայ
Բն ժողովուրդ...:

Մտիկ ըրէք Հայրենիքի ծրգը. ընթանալով օրհնեղութիւն մըն է որ կը սկսի նախ: Եթի ու մահաբոյժ ողբի նման, և յետո՛ւ՝ անդիւրգրեկի կը բարձրանայ, կը լուսաւորուի հեռո՛հեռէ յուսով՝ պայթելու համար յանկարծ խնդութեան անհուն աղաղակով, կուռոյ փայլահնայայտ կոչի մը նման...:

«... Դարեցո՛ւր լացդ ու կոծողը,
Եղբօդ արեւն արտաւտով մի՛ պղծօր.

Վե՛ժին դանակն ա՛ռ ու քրճա՛ր՝ օսմանա՛նով:
Աստուան Հայոց պիտի լեզ ասլ ծաղրեմակով:

Այս վերջին խաղիկը կարմնալի են, Երգիչ Էսհմուրատեանին յուզիչ ձայնովն արձակուած, արիւնի և արեւու լայնատարած ցայտումի մը պէս կը տարալուծուին, նուիրական աստուածացումով մը կը լուսավառուեն:

Մտիկ ըրէք նաև Կոտեմիլը՝

«Կոտեմիլ, ուսի՛՛ կուգաս,
Մաւա՛յ նմ՝ ձայնիդ...»

Կոտեմիլ, մեր աշխարհին
Խաբիբի մը չնուլի՛ս, եւն...»

Հոս չըկայ ուրախութիւն, չըկայ յուսոյ բոց. այլ բացարձակ անկեղութիւն և տագնապ, ընդ մերթ հաւառչելով, այլուրեք աղաղակելով ծաւի և գոբաղգութեան ողբերգ մըն է ասիկա, հաւլումաշ և թախանձագին փորքիկ աղօթքի մը նման:

Բայց, ամենէն աւելի գեղեցիկ և խիստ նշաւաւոր է իր Հայոց Պատարագը: Հոս կը հանդպիւր Փորձօժ-Գալօթանիի գլխաւոր յատկութիւններուն՝ հազար տեսակ կենդանի գոյ-ներով ձոխացուած, եկեղեցւոյ մը երփնեւրանգ ապակիներու նման, և խիստ սրբացեալ՝ ինչպէս պատշաճ է Աստուծոյ օրհնեղութեանց: Այս գործը տեղ տեղ կը հասնի խիստ մեծ գեղեցկութիւն մը:

* * *

Բնակելով երկար տարիներէ ի վեր ի Փարիզ, և Ֆրանսացի ամենամեծ և ամենահմուտ երգահան-երաժշտագետներէն միոյն, Վէնսան ա՛ն՛նախի խնդաղատալից հոգատարութեան ներքէ ընտելանալով արուեստին բոլոր նրարութեանց, Փորձօժ-Գալօթանի կարող էր՝ հակառակ իր վարպետին՝ խրատներուն կերպ մը գտնել մեզի հրաժնչելու համար, ինքն ալ իր կարգին, նոյն երաժշտութեան նմուշներ Չեմ՝ ըսեր որ այդ բանին փորձութեանը ինքն ալ ենթարկուած է՛ըլլայ բնաւ, բայց, այն ատեն, շարաշարելով իր ծրակալութիւնը, հատարակ բաներու յանգեցաւ...: Բարեբաղդաբար չըզլիտի կարողանալ մոլորուիլ՝ չափազանց տոգորուած է ան իր հայրենի շունչովը. իր ցեղը չափազանց կ'երգէ իր հոգւոյն մէջ, իր ականջները չափազանց կը զօղանչեն իր հեռաւոր հայրենիքին հինաւուրց մեղեդիներով:

Փորձօժ-Գալօթանիի հոգին զգածուելու և թրթռալու համար պէտքը չ'ունի Փարիզեան սայթնեղաւ պատիկ զգալնախնդութիւններուն, պէտքը չ'ունի գործաւորութիւններու կամ մարքիւր-հիւրներու սիրած բոլանաններուն. այլ իրեն պէտք է ուժեղ տեսիլքն Արեւիլի՝ իր ըստիւրովը կամ իր Արարատովը, իր մեծ արեւը, քանդուած հայ օձախին կարօտը, ջարդերու արհաւիրքին կամ ի տար աշխարհ պանդխտեղէ առաջ փոխանակուած հրաժեշտի համարյոյններուն յիշաւ տակը: Այն ատեն է որ իր երաժշտութիւնը կ'ոգեւորուի, կ'ապրի, իր մէջը սիրտ մը կը բաբախէ և կ'արիւնի, ինչոյն, գերազանց յատկութիւններ զգալնութեան, և զգլխիչ հրապոյրի: Իր հոգին է որ կ'արտայայտէ ան, իր բնական լեզուն է որ կը խօսի, իր գիտցած կերպով, իր կրցած կերպով, չափազանց յուզուած՝ տարաշխարհիկ կամ նորածնական փնտռութիւն-

րու մէջ կորսուելու համար, թէպէտ հետաքրքրական է գիտել որ՝ ասոնց երկուքն ալ կը պարունակուին իր ազդակին մէջ. երկուքն ալ մտեմբօրէն կապուած իրարու:

Փրօֆֆ-Գալֆանանի գործերուն իսկական արժէք տուող է զանոնք մինչև իսկ թանկագին դարձնող կէտ մը կայ, որ՝ ժամանակացի խել մը երաժիշտներու գրութեանքին նման՝ արեւելեան, արեւմտեան և հին ութեաններու (gammes) պարզ խառնուրդ մը ըլլալէ շատ հեռու է. անհերքելի է որ իրմով կ'ըմպի համաձուլում (fusion) մը՝ մեր եւրոպական կատարելագործեալ, ձկուռ և կնճռոտ, իսկ Արեւելի պարզ, քիչ մը բարբարոս բայց այնքան արտայայտիչ կըրկնալի երաժշտութեանց միջև: Այս միայն ահա իր բացատրելի երիտասարդ երգահան-երաժշտագետին գործերուն նոր հրապարակ. և այս է պատճառը որ այդ գործերը մեզի կը թուին *osatur* և ընճանի միանգամայն: Այսպէս, կը կարծէք լսել մերթ Կիւիւ Գերմանացի մեծ երաժշտագետին գործերը, մերթ Ժ. Զ. Գ. դարու մեծ վարպետները և մերթ միջին դարու մեր ժողովրդական երգերը (mélodées), թէպէտ իր բոլոր գործերը միշտ կը պահպանեն եղական և ուժեղ (corse) անուշաբոյր մը: Ըստ իս, բառով մը կարելի է յատկանշել Փրօֆֆ-Գալֆանանը. սկզբնական (primitif): Ըմենափորք մանրամասնութեանց մէջ կը գտնէք հոգեկան յուզում, ծայրայեղ պարզութիւն, գրութեան և շնորհներու միաժողովուրդ: Սկզբնական նաև այն պատճառաւ որ ինք կը հաստատուի (il s'affirme) իբր ստեղծողներէն մին արեւելեան երաժշտութեան իսկական արուեստին, որ այս ալ շատ որոշ գոյութիւն մը ունեցած ըլլալ չը թուիր մինչև այսօր:

Արեւելեան ժողովուրդները զեռ չեն ունեցած, արգարե, երգահան-երաժշտագետներու երկար շղթայ մը: Եւ այնպէս կը թուի թէ՛ մինչև այժմ, ժողովրդական երգերն էին միայն որ կը ծլէին ու կը փխթէին ազատօրէն, Արեւելի հոգին վրայ, վայրի ծաղիկներու նման՝ թէպէտ խիստ սքանչելի: Այդ երգերը բերնէ բերան անանգարար կը ստղծուէին, կ'ազատագուէին և կը ձևափոխուէին ցեղերու և անհատներու քմահաճոյքին համեմատ: Իսկ չափուած և ուսած: ու կարգի կանոնի բերուած նոր երաժշտութիւն մը չը կար: Փրօֆֆ-Գալֆանան,

յիւրաւի, այս բոլոր երկիրներու/երաժիշտներուն առաջիններէն է, որոնք գեղարուեստի գործ մը արտադրած և ազգային գործ մը իրականացուցած ըլլան, որ այս ալ թէպէտ զեռ բաւական դաժան է և քիչ մը տարրական, բայց յամենայն գէպս քաղցրալուր է և ինքնատիպ: Իրեն հետ կուգան նաև քանի մը ուրիշներ. բայց ինքն անոնցմէ է, որոնք ազատ թուիչքը կուտան պէտք եղած իմաստով, և որոնք՝ ամրակուռ տաղանդի մը ի սպաս՝ ունին նաև ներշնչուած հոգի մը:

Այս անձնաւորութեան աճումն և զարգացումը (développement) պիտի շնայ երբեք անուշաբաւ. իր հայրենակիցներն արդէն կը գուշակեն որ պարտաւոր են գինքն յարգել և պատուել: Իսկ մենք, որ քիչ մը հրապուրուած զարմանով մը կը հիւրնկալենք միշտ այնքան օտար արուեստներու այլեւայլ արտայայտութիւնները, և որ զեռ վերջեւս այնքան սիրեցինք Տիմուր-Բորսաթներու, Չարբուքներու, Պորտիներու, Մուսորկսներու վեհ և հպարտ ներդաշնակութիւնները, արդ, ի՞նչպէս պիտի կրնայինք անտարբեր մնալ նորածին երաժշտութեան մը նախակարապետ եղող մարդոց հետապնդած ճիգերուն հանդէպ: Յամենայն դէպս, շատ քիչ հեռատես պիտի ըլլայինք մենք ու մինչև իսկ շատ քիչ հետաքրքիր՝ եթէ ի նկատի չառնէինք Փրօֆֆ-Գալֆանանի նման երգահան-երաժշտագետի մը արտադրած գործերը, երբ ինքն ի յայտ կուգայ այնքան նոր և այնքան առողջ կենսունակութեամբ (sève) մը հարուստ:

Յարգմ.

La Vie Française

ՓԵՐՏՁ

ՀԱՆՐԻ ՖԷԱՔՈՒՐ

Յունիս-Յունիս 1911

ՄԵՌԱՍ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐՈՒՆ



Արեւմտափառ Խաչին տակ,
Որուն քիւրը տրամուխին կը ծորեն
Աշխարհիս վրայ բովանդակ,
Ես պարտուած՝ արուեստի գաղտնի սրբոցէ
Կ'ողջամ ձեր մասէ, ո՞վ չեմանս Աստուածներ:
Մեռաւ Խորհուրդն և Քուրթիւնն է արիւնք
Օրէնքներու կարկինին սուր սղաքով:
Ձանձրոյթը մնաց պնդուած փուշ պրտակով...
Մարդն է ինկած՝ զարշապարին տակ հրկայ
Խոսք Խոսք Խոսք Խոսք: